

**Чудик Н. О.**

*доктор юридичних наук, доцент,  
в.о. завідувача кафедри теорії права  
та конституціоналізму Західноукраїнського  
національного університету*

### **Правові стандарти захисту прав вимушених мігрантів у контексті глобальних безпекових загроз**

Масштабні процеси вимушеної міграції, спричинені збройними конфліктами, екологічними катастрофами та іншими безпековими загрозами, стали однією з найгостріших гуманітарних проблем сучасності. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, кількість вимушено переміщених осіб у світі сягнула безпрецедентних показників, що вимагає переосмислення існуючих правових механізмів захисту їхніх прав.

Правові стандарти захисту вимушених мігрантів, закріплені в міжнародних документах, зокрема в Конвенції про статус біженців 1951 року та Протоколі щодо статусу біженців 1967 року, формувались у принципово інших геополітичних та безпекових умовах. Сучасні виклики, пов'язані з гібридними війнами, кліматичними змінами та транснаціональним тероризмом, створюють ситуації, які не були передбачені класичними нормами міжнародного права.

У цьому дослідженні аналізуються існуючі правові стандарти захисту прав вимушених мігрантів з точки зору їхньої ефективності та відповідності сучасним безпековим викликам. Особлива увага приділяється проблемам імплементації міжнародно-правових норм у національні законодавства, а також питанням юрисдикційного розмежування відповідальності держав щодо захисту мігрантів у складних транскордонних ситуаціях.

Дослідження також пропонує концептуальне переосмислення нормативної бази захисту прав вимушених мігрантів з урахуванням трансформації самого поняття безпеки в глобалізованому світі. Це передбачає не лише аналіз правових прогалин, але й розробку рекомендацій щодо створення більш гнучких та ефективних механізмів правового захисту, здатних адаптуватися до мінливих безпекових реалій.

За даними УВКБ ООН, станом на 2023 рік кількість вимушено переміщених осіб у світі перевищила 100 мільйонів, що становить найвищий показник з часів Другої світової війни. Ця цифра включає біженців, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), шукачів притулку та інші групи вимушених мігрантів. Найбільші кризи переміщення спостерігаються в регіонах активних збройних конфліктів, зокрема на Близькому Сході (Сирія, Ємен), в Африці (Південний Судан, Сомалі, Ефіопія), а також в Україні внаслідок російської агресії.

Особливої уваги заслуговує російсько-українська війна, що спричинила найбільшу кризу вимушеного переміщення в Європі з часів Другої світової війни. Станом на 2023 рік понад 8 млн українців стали біженцями в європейських країнах, а кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні становить близько 5 млн. Ця криза мала безпрецедентний вплив на правову систему Європейського Союзу, спричинивши активацію Директиви про

тимчасовий захист 2001 року, яка раніше ніколи не застосовувалася.

Сучасні чинники вимушеної міграції значно відрізняються від тих, що існували в часи формування класичних міжнародних стандартів захисту біженців. Окрім традиційних збройних конфліктів, каталізаторами масових переміщень стають:

Гібридні війни – конфлікти, які поєднують конвенційні військові дії з кібератаками, економічним тиском, дезінформацією та підривною діяльністю. Такі конфлікти характеризуються розмитими межами між військовими та цивільними цілями, що ускладнює визначення статусу та захист цивільного населення.

Кліматичні зміни та екологічні катастрофи – за прогнозами Світового банку, до 2050 року понад 143 мільйони людей можуть стати "кліматичними мігрантами". Однак сучасне міжнародне право не визнає статусу "кліматичного біженця", створюючи правову прогалину в захисті цих осіб.

Транснаціональний тероризм – діяльність терористичних організацій, таких як ІДІЛ, Боко Харам, Аль-Каїда, що спричиняє масові переміщення населення і створює додаткові виклики для систем безпеки приймаючих країн.

Інформаційні війни та кібератаки – у сучасних умовах вони можуть призводити до дестабілізації критичної інфраструктури, банківських систем і урядових мереж, провокуючи економічні та політичні кризи, що стають причинами вимушеної міграції.

Традиційне визначення біженця, закріплене в Конвенції 1951 року, вже не охоплює всі категорії осіб, які потребують міжнародного захисту. Серед нових категорій вимушених мігрантів, що потребують правового визнання, варто виділити:

Кліматичних біженців – осіб, які змушені мігрувати через кліматичні зміни та екологічні катастрофи;

Жертв інформаційних війн та цифрового переслідування – включно з особами, що зазнають цифрових переслідувань через свою політичну, громадську чи журналістську діяльність;

Осіб, які тікають від насильства недержавних збройних формувань – зокрема, від таких, що не мають чіткого політичного порядку денного;

Жертв масових порушень соціально-економічних прав – осіб, що змушені мігрувати через системне порушення їхніх соціально-економічних прав, часто в контексті авторитарних режимів.

Основу міжнародно-правових стандартів захисту біженців та шукачів притулку становлять:

Конвенція про статус біженців 1951 року та Протокол 1967 року – ключові документи, що визначають поняття "біженець", принцип non-refoulement (невислання) та базові права біженців;

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року – особливо стаття 7, що забороняє тортури та жорстоке поводження, та стаття 12, що гарантує право на свободу пересування;

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року – особливо стаття 3, що забороняє вислання особи до країни, де їй загрожують тортури;

Регіональні інструменти, такі як Конвенція ОАЄ 1969 року, Карфагенська декларація 1984 року та Директива ЄС про кваліфікацію 2011/95/EU, що

розширюють визначення біженця та механізми захисту.

Аналіз чинних міжнародно-правових інструментів виявляє ряд суттєвих прогалин, які особливо загострюються в контексті сучасних безпекових викликів:

Вузьке визначення терміну "біженець" за Конвенцією 1951 року, яке обмежується п'ятьма підставами переслідування (раса, релігія, національність, належність до певної соціальної групи та політичні переконання), залишаючи поза правовим захистом осіб, які тікають від загрозливих для життя обставин, що не підпадають під визначення "переслідування";

Відсутність універсального правового захисту для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення ООН 1998 року мають лише рекомендаційний характер;

Правова неврегульованість статусу кліматичних мігрантів – чинне міжнародне право не передбачає спеціальних механізмів захисту для осіб, які мігрують через кліматичні зміни;

Недостатня адаптованість до нових форм переслідування, таких як цифрове переслідування, транснаціональне переслідування недержавними суб'єктами тощо;

Проблема "безпечних третіх країн" – зростаюча практика передачі відповідальності за розгляд заяв про надання притулку країнам, які можуть не мати належної системи захисту;

Екстериторіалізація міграційного контролю – практика вынесення процедур міграційного контролю за межі своїх територій, що часто призводить до порушення принципу non-refoulement;

Криміналізація нерегулярної міграції – тенденція до криміналізації шукачів притулку, які в'їжджають у країну нерегулярними каналами, що суперечить статті 31 Конвенції 1951 року.

Сучасна система міжнародно-правового захисту вимушених мігрантів не відповідає викликам ХХІ століття через трансформацію безпекових загроз (гібридні війни, кліматичні зміни, тероризм). Ключові правові прогалини включають вузьке визначення "біженця", відсутність захисту для ВПО та кліматичних мігрантів. Домінування безпекового дискурсу призвело до екстериторіалізації міграційного контролю та криміналізації мігрантів. Російсько-українська війна продемонструвала як недоліки системи, так і її адаптивний потенціал. Для вдосконалення необхідно розширити поняття "переслідування", переосмислити принцип non-refoulement, розробити нові правові інструменти та механізми розподілу відповідальності. Ефективний захист вимагає координації зусиль міжнародних організацій, держав та громадянського суспільства для балансування безпекових інтересів держав і гуманітарних потреб мігрантів.

### Література:

1. Кемпбелл Е. Захист біженців у контексті змін безпекового ландшафту. *Міжнародний журнал біженського права*. 2022. № 34(2). С. 213-235.
2. Фостер М., Поліщук Н. Переосмислення принципу non-refoulement в епоху гібридних загроз. *Європейський журнал міграційного права*. 2023. № 25(1). С. 56-78.
3. Александер Б. Кліматичні біженці: нова правова категорія? *Міжнародний*

УДК 340

**Грушко М. В.**

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри  
міжнародного та європейського права,  
Національний університет  
«Одеська юридична академія»*

**Тютюнник В. О.**

*студентка 2-го курсу  
факультету судового та  
міжнародного права,  
Національного університету  
«Одеська юридична академія»*

### **Міжнародно-правове регулювання заборони катувань**

Наукова проблема запобігання катувань - це набір питань як теоретичної, так і прикладної природи. Багато з них склали тему спеціальних як наукових так спеціальних досліджень. Вибір теми пояснюється тим, що катування є одним із глобальних порушень прав людини, які сьогодні викликають серйозні побоювання серед усієї світової спільноти.

Використання катувань завжди пов'язане з обмеженням та порушенням прав людини. Дні минули, коли проблема катувань була виключно під внутрішньою юрисдикцією. В даний час у міжнародному праві значення міжнародних норм, що регулюють питання протидії катуванню та інших нелюдських ставлення до людей, зростає. Очевидно, катування протягом тривалого часу історії людства, а часто і сьогодні, використовувались і використовуються в основному для залякування не лише певної людини, але й всього суспільства.

У Загальній декларації прав людини 1948 р. зазначено: «визнання гідності, властивої всім членам людської родини, та їх рівномірні та невідповідні права, їх основа є основою свободи, справедливості та загального світу» Стаття 5 Загальної декларації фіксує загальний принцип співіснування людини, тобто «нікого не слід катувати або таке лікування чи покарання, яке принижує гідність або жорстокі, нелюдські» [3]. Аналогічна вимога міститься у положеннях Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, Європейській конвенції про захист прав людини і фундаментальні свободи 1950 року. З часом міжнародне право поповнюється правовими нормами, призначеними для регулювання питань виключення використання катувань і насильства щодо всього людства, та містить гарантії дотримання основних прав та свобод людини та громадянина. 9 грудня 1975 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію

про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських дій або приниження гідності. Декларація вперше сформулювала чітке визначення